

Zitierhinweis

Vytlačil, Lukáš: Rezension über: Klaus Döge, Antonín Dvořák. Život – dílo – dokumenty, Praha: Vyšehrad, 2013, in: Český časopis historický, 2014, 4, S. 782-785, DOI: 10.15463/rec.1189734278

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Podle něj sám děj opery neskýtá dostatek podnětů pro tak masivní akci; divadlo spíše posloužilo za strategické shromaždiště a východisko předem plánovaného vystoupení, s. 347–348.)

Němečtí učenci to považovali za výsadu německého národa, že je národem „spekulativním“ (A. W. Schlegel), „kritickým“ (F. Schlegel), a takto „původním“ (J. G. Fichte, G. W. F. Hegel); když paní de Staël Němce označila záhy proslulým titulem „národ básníků a myslitelů“, mířila právě na to, že vlivem politické roztržitosti, nejednoty trhu i kulturního života, „německý autor vytváří své publikum, kdežto ve Francii vládne publikum autorům“. Idealistická filosofie a romantika (dokonce však, slavně, i Heinrich Heine), se pokusily teoreticky, metafyzicky zdůvodnit, že a proč německý *duch* – na rozdíl od francouzské *civilizace* (abychom se přidrželi termínů Wagnerových) – neprovádí revoluci povstáním, nýbrž – v tradici lutherské „niternosti“ – reformací historického sebevědomí identitního *ducha*.

Nemáme zde dost místa na rozbor různosti a vývoje těchto konceptů kulturních identifikací, v 19. století nedělitelně spojených se sebeuvědoměním nacionálním; považujeme však za nepominutelné alespoň upozornit na potřebu vnímat vztah publika a tvůrců/interpretů hudby této epochy mnohem komplikovaněji. Této komplikovanosti se nelze zříci ani případným explicitním vymezením dílčího okruhu, totiž formování hudby publikem. Poptávku, preference či sociální strukturu tohoto formování *není totiž* možné nechápat *právě v těchto* komplikovaných souvislostech celistvosti historické skutečnosti, umění jako odrazu i určujícího činitele skutečnosti, jako abstrakce ze sociálních vztahů i jejich součástí. Právě tak nelze pominout emancipativní charakter národního uvědomění: emancipace národa šla při manifestaci idejí na operním jevišti často ruku v ruce s formálním rozvojem uměleckým a sehrála zásadní roli v demokratizačním procesu.

Autor vidí a zdůrazňuje ideologicky „strategickou“ pozici hudebního divadla v případné současné kulturně-historické sebeinscenaci politické moci. Má pravdu, že opera byla velkým politikem, vzpomeňme jen Smetanovy *Libuše*; stačí však operu, a to i tu nejotevřeněji politicky angažovanou, nevnímat jinak než opět jen jako pouhou účelovou sugesci? Do které sociologicko-antropologické kategorie by spadla *Má vlast*? Kolik by nám o tomto díle, o jeho záměru ideovém, řeklo souznění autora a publika? Stačilo by vysvětlit jeho úspěch shodou autorské „nabídky“ a recipientské „poptávky“? A nebyli snad mezi návštěvníky koncertů i jiní posluchači než ti, jež lze rozdělit do povrchní triády: senzacechtivý dav, snobská elita a izolovaný kruh znalců? Nemůže posluchačovo „uspokojení“ pocházet i ze zážitku zcela odlišného od toho, s jehož očekáváním původně na koncert šel? Nemůže se s dílem měnit jeho preference i zájem či nemůžou tyto být různorodé v jednom?

Chybějící tematizace těchto otázek, vycházející především z nedostatečné teoreticko-estetické koncepce, lze považovat za určitý limit hodnotících interpretací předkládané knihy. Ta sama ovšem zaslouží pozornost a doporučení pro svůj vzácně širokoúhlý sociálně-kulturní průhled.

Martin Bojda

Klaus DÖGE

Antonín Dvořák. Život – dílo – dokumenty

Praha, Vyšehrad 2013, 360 s., ISBN 978-80-7429-297-2.

„Budme rádi, že jsme se v dnešní době, vyznačující se nedostatkem produktivity a důrazem na reflexi, setkali ještě s naivně citícím, radostně tvořícím talentem, jakým je Dvořák.“

Tato slova napsal proslulý hudební kritik Eduard Hanslick v recenzi na provedení Symfonie D dur, op. 60. Antonín Dvořák byl jednou z nejvýznamnějších postav české kultury v druhé polovině 19. století. Jakkoliv by se mohlo zdát samozřejmé, že dvořákovská monografie bude dílem našich hudebních vědců, nakladatelství Vyšehrad se rozhodlo připravit české vydání knihy německého muzikologa. Výběr tohoto titulu, který v započaté řadě knih o světových hudebních skladatelích navázal na předchozí životopis Johanna Sebastiana Bacha od Christopha Wolffa, nebyl náhodný. Döge se Dvořákem zabýval velmi hluboce a byl také v těsném kontaktu s řadou badatelů u nás. I přes četnost nejrůznějších dvořákovských publikací si proto již německé vydání z roku 1991 získalo velké uznání a druhá přepracovaná a doplněná verze (1997) se stala předlohou k českému překladu.

V úvodu knihy jsou v chronologickém přehledu uvedeny události z Dvořákova života i z dobového dění. Samotný životopis, jenž je ústřední částí knihy, je rozčleněn do sedmi hlavních oddílů s dalšími menšími kapitolami. V nich se Döge snaží Dvořákovu osobnost sledovat v celé šíři, tedy jako hudebníka, skladatele i soukromou osobu s rodinným životem a běžnými lidskými starostmi. Čtenář tak může poznávat jeho životní osudy skutečně komplexně. Stejným způsobem se autor dále věnuje i skladatelskému vývoji Dvořákovu. Tyto oddíly jsou vedle slovních popisů a rozborů doprovázeny četnými notovými ukázkami, které text vždy názorně ilustrují (ať v podobě plné partitury, či v podobě klavírního výtahu, jedná-li se např. o ukádku skladatelova harmonického myšlení). Döge se také umně vyhnul příliš jednostrannému zaměření knihy na hudební problematiku a zasadil Dvořákův život do rámce dobových událostí, které se více či méně dotýkaly i samotného skladatele. Text je doprovázen velkým počtem vyobrazení, zejména fotografií, tištěných i rukopisných notových materiálů, pláátů a programů koncertů.

První oddíl, věnovaný mládí Antonína Dvořáka, shrnuje stav a proměny české společnosti v polovině 19. století. Vedle rozvoje techniky a průmyslu je to také národní obrození a s ním spojený nový rozvoj českého jazyka. Autor se v některých pasážích přidržuje klišé o „době temna“ a habsburském útlaku bez významnější zmínky o kulturních skvostech domácího umění i literatury českého baroka, což je však ovlivněno optikou, s níž předcházející období hodnotili národní buditelé a ze které Döge také pravděpodobně vycházel. Celkově však kapitola čtenáře dobře uvádí do tehdy aktuálních společenských témat, jež měly přímé dopady i na Dvořákův život. Barvitě je popsán rodičovský dům a stejně tak podpora ze strany rodičů, které se od nich mladému Antonínovi dostalo. V této souvislosti se zmiňuje také slavný padělek tovaryšského listu ze Zlonic, dle něhož se mladý hudebník vyučil feznickému řemeslu. Pozdější bádání však prokázalo, že tento list pochází s největší pravděpodobností z počátku 20. století a řada zde jmenovaných osob vůbec neexistovala. Naopak se zdá, že rodiče Dvořáka poslali do Zlonic právě proto, aby mu zajistili dobré hudební školení u zdejšího kantora Antonína Liehmanna.

Stejně zasvěcené jsou také kapitoly k Dvořákovu pražskému studiu na Varhanické škole, kterou absolvoval s výtečným prospěchem. Podrobně, nakolik to umožňují dostupné prameny, autor sleduje následující léta, kdy se mladý hudebník osamostatnil. Zde je soustředěna celá řada detailů z Dvořákova působení v kapele Karla Komzákova a jeho postupné poznávání společenského života Prahy. V té době došlo k opětovnému oživení českého národního života, jehož centrem bylo mimo jiné Prozatímní divadlo. Komzákova kapela byla angažována jako orchestr Prozatímního divadla a violista Dvořák tak získal možnost setkat se s řadou významných evropských hudebníků, kteří do Prahy zajížděli a jejichž hudbu navíc na orchestrálních koncertech často sám hrál. Zároveň se věnoval soukromé výuce klavíru, čímž si vylepšoval příjmy, a jako samouk se dále vzdělával v kompozici. O jeho zájmu v této oblasti svědčí i to, že se

zúčastňoval kupříkladu setkání u básníčky Elišky Krásnohorské, kde se ve společnosti učenců a umělců kromě jiného debatovalo také nad hudební deklamací rozvíjející se češtiny. Z té doby pocházejí některá vokální díla jako cyklus písní *Cypřiše* či první opera *Alfred*, ačkoliv ta má německé libreto.

V roce 1871 Dvořák ukončil angažmá v Prozatímním divadle, aby se mohl více věnovat kompozici, a třetí oddíl knihy je věnovaný jeho prosazení jako hudebního skladatele. Tyto kapitoly prostupuje neuvěřitelná píle a cílevědomost, s jakou hudební skladatel pracoval. Text je obohacen o ohlasy na provedení Dvořákových děl. I přes výtky, jež zaznívají v dobových kritikách, stal se Dvořák během krátké doby na domácí půdě známým skladatelem. Velkým úspěchem bylo především provedení hymnu *Dědicové Btlé hory* na text Vítězslava Háška. V této době Dvořákův život získává nový rozměr, který bude hrát významnou roli až do jeho smrti. Po svatbě s Annou Čermákovou, s níž prožil šťastné manželství, se kromě hudby středem jeho zájmu stala rodina a vztah k ní je dalším leitmotivem této knihy.

Skutečným průlomem Dvořákovy kariéry bylo několikeré udělení státního stipendia a zájem, který jeho skladby, zejména Moravské dvojzpěvy, vzbudily u Johanna Brahmsa. Ten svého českého kolegu doporučil berlínskému nakladateli Fritzovi Simrockovi, s nímž Dvořák navázal dlouholetou spolupráci. Döge v tomto místě nechává promlouvat především dopisy mezi těmito třemi muži, které dobře ilustrují počátky jejich vztahů. V Brahmsovi Dvořák získal celoživotního přítele, v Simrockovi pak uznávaného a zkušeného nakladatele s rozsáhlou distribuční sítí. Jeho vydání Moravských dvojzpěvů a Slovanských tanců získalo Dvořákovi mezinárodní věhlas, následovaný úspěšnými provedeními symfonických děl i oper ve významných kulturních centrech.

Döge se zabývá také problémem, který od počátku 80. let ovlivňoval česko-německé vztahy a dotýkal se nemálo i samotného Dvořáka. Šlo o uznání jazykových práv českého národa. Dvořákova pozice byla nezáviděníhodná. V řadě německy mluvících zemí se jeho díla coby českého skladatele uváděla stále složitěji. Skladatel si to uvědomoval a svého přítele, vídeňského dirigenta Hanse Richtera dokonce v dopise vyzval, jestli by raději místo Slovanské rapsodie nevybral jinou kompozici, jež by nebyla národnostně zabarvena. Někteří domácí činitelé naopak Dvořákovi vyčítali, že svým mezinárodním úspěchem opouští českou národní věc ve prospěch osobní kariéry. Dvořák od té doby žádal nakladatele Simrocka, aby byly jeho skladby opatřeny na titulních stranách také českými texty. Nakladatel, jenž dosud vše tiskl v němčině, z toho nebyl nijak nadšen, což ostatně ani neskřýval.

Tyto národnostní rozmíšky však otevřely Dvořákovi cestu do Anglie, kde byla jeho hudba přijímána se skutečným nadšením a bez promítání negativních rozporů vůči slovanským národům a kultuře. Spolupráce s Anglií však přinesla další roztržky se Simrockem. Neshody nakonec vedly k přerušení spolupráce, k jejímuž obnovení došlo až během Dvořákova pobytu ve Spojených státech. Závěrečné životopisné oddíly se zabývají styky s Anglií, působením v Americe a posledním létům života. V souvislosti s přijetím místa v USA se Döge věnuje nejen jeho hudební a pedagogické činnosti, ale zabývá se také tím, jak na Dvořáka nový svět působil, jaká očekávání zde na něj byla kladena a jak se skladatele dotýkaly aktuální problémy americké společnosti. Vedle kulturních vlivů a zájmů to byla například hospodářská krize, která propukla v roce 1893 a zasáhla také mecenáše Národní konzervatoře hudby v New Yorku, na níž Dvořák vyučoval skladbu. Někjaký čas se jej tedy kvůli zpoždujícím se výplatám mezd dotýkala existenční nesnáze. Ty, ačkoliv se v průběhu třetího roku učení na newyorské konzervatoři srovnaly, kromě jiného přispěly k jeho rozhodnutí ukončit prodlouženou smlouvu dříve a vrátit se natrvalo do Evropy.

V další části knihy jsou otištěny Dvořákovy rozhovory pro tisk, rozsáhlý článek o Franzu Schubertovi a také výběr z jeho korespondence s Fritzem Simrockem. Ten odkrývá vývoj osobních vztahů mezi českým hudebním skladatelem a velkým německým nakladatelem a zároveň také umožňuje nahlédnout do obecné problematiky vztahů mezi autory a vydavatelskými domy v druhé polovině 19. století. Dögeho dílo uzavírá čtveřice esejů, přibližujících pohledy na Dvořákovu skladatelskou osobnost a způsob jeho kompoziční práce.

Knihy Klause Dögeho je po všech stránkách vydařeným dílem. Ačkoliv má parametry vědeckého díla s rozsáhlým poznámkovým aparátem, důležitými odkazy na prameny i s všeobecným rejstříkem, je napsána čtivým jazykem. Po faktografické stránce je kniha velmi přesná: jedinou vzácnou chybou je uvedení Lužanské mše D dur, objednané Josefem Hlávkou, jako díla pro sóla, sbor a orchestr (s. 177), přičemž tato první verze byla pouze s doprovodem varhan, neboť do malé soukromé kaple v Lužanech by se instrumentální aparát ani nevešel. Zmíněné dílo Dvořák instrumentoval až později pro londýnského nakladatele Novella, což je již správně uvedeno v poznámce pod čarou.

Nespornou zásluhu na podobě českého vydání má autorka překladu Helena Medková a muzikolog Jan Kachlík, jenž se ujal odborné revize knihy. Dögeho dvořákovská monografie je významným a kvalitním příspěvkem k osobnosti velkého skladatele i ke kulturnímu prostředí, v němž se pohyboval.

Lukáš Vytlačil

Jaroslava HOFFMANNOVÁ

Václav Novotný (1869–1932). Život a dílo univerzitního profesora českých dějin

Academia, Praha 2014, 557 s., 40 obr., ISBN 978-80-200-2341-4.

Na počátku byl přidělený úkol inventarizace osobního fondu Václava Novotného. Úkol přerostl v hlubší odborný zájem, ten v průpravné studii i dílčí edice, které po 18 letech završila monografie, jakých je o velkých postavách českého dějepiscetví jen nemnoho. Její tištěné podobě sice pomohl na svět ediční fond AV ČR, jinak však kniha vznikla bez jakékoli institucionální a finanční podpory. Autorce je to ke cti, pro jiné, kteří grantové projekty odbyli, důvodem k zamyšlení.

Jaroslava Hoffmanová prožila velký kus života mezi archiváliemi. Vyzná se v nich jako málokdo, umí je vytěžit, uspořádat i náležitě evidovat. Tak také postupuje ve své knize. Základní stavební prvky, pokud se nemýlím, měly v příští osnově své místo již ve stadiu heuristiky. Možných přesahů si byla předem vědoma, počítala s nimi, čtenáře proto vesměs neruší. Vše má v knize svůj řád, jen závěrečné shrnutí chybí, jako by ho ani nebylo třeba, neboť autorka své pojetí vtiskla jednak do zvolených citací, jednak do shrnujících soudů během výkladu. Jednu z těchto formulací čteme na s. 350: „Podle míry naplnění autorova úmyslu, nikoli podle představ jiných, by měla být posuzována a hodnocena jeho práce“. Z hlediska autorů by tomu tak mělo být, ti se však svou zveřejněnou prací začleňují do kontextu soudobého dějepiscetví. Historik prostě nese svoji kůži na trh at již jako sólista či hráč orchestru.

Práme-li se, jaké cíle si Jaroslava Hoffmannová v monografii kladla, pak si je musíme sami doplnit v tom smyslu, že ji šlo o životopis se všemi atributy žánru. Výklad začíná zešírokou popisem života v Ivančicích, kde se Václav Novotný narodil v rodině řídícího učitele v místní hlavní škole. Jeho otec byl zásadovým mužem. Když se nepohodl s německou většinou v místní školní radě a v obecním zastupitelství, přestěhoval se s rodinou do Českých Budějovic, kde působil na